

PERCEPCIJA STUDENATA O MOGUĆNOSTIMA OSOBA S INVALIDITETOM DA UDOVOLJE ZAHTJEVIMA STUDIJSKIH PROGRAMA

LORENA FRANJKIĆ¹, LELIA KIŠ-GLAVAŠ², VALENTINA NOVAK ŽIŽIĆ,³

¹Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, studentica diplomskog studija

Edukacijske rehabilitacije; lorena.franjkic@gmail.com

²Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, redovita profesorica

³dipl. soc. rad. Ured za studente s invaliditetom Sveučilišta u Zagrebu, stručna suradnica.

Primljeno: 25.6.2013.

Prihvaćeno: 5.3.2014.

Prethodno priopćenje

UDK: 378.1 - 056.26

Sažetak: Povećanjem formalne razine obrazovanja, posebice u području visokog obrazovanja, osobe s invaliditetom mogu steći zvanja koja su traženija na otvorenom tržištu rada, čime bi se mogla smanjiti stopa nezaposlenosti osoba s invaliditetom. Međutim, postoje određene prepreke koje studenti s invaliditetom trebaju premostiti, a jednu od njih predstavlja i često negativna percepcija okoline, pa i ostalih studenata, o njihovoj mogućnosti da udovolje zahtjevima različitih studijskih programa koji se nude na našim sveučilištima.

Upravo je stoga **cilj** ovog rada utvrditi je li percepcija ispitanika, studenata Sveučilišta u Zagrebu, o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa pozitivna ili negativna, uzimajući u obzir varijable poput spola, područja znanosti, dosadašnjeg iskustva s osobama s invaliditetom, te edukacije o osobama s invaliditetom u okviru kolegija na fakultetu.

Podaci su prikupljeni pomoću kratkog anketnog upitnika kreiranog za potrebe ovoga rada, a ispitivanje je provedeno grupno. U ispitivanje je uključeno 630 studenata 3. godine preddiplomskih studija s prigodno odabranih fakulteta i studijskih programa koji reprezentiraju pojedina znanstvena područja sa svih područja znanosti na Sveučilištu u Zagrebu. Za provjeru hipoteza, korišten je Hi-kvadrat test kao **metoda** obrade podataka.

Rezultati pokazuju da, generalno gledajući, većina ispitanika pozitivno percipira mogućnosti studenata s invaliditetom da udovolje zahtjevima studijskih programa, iako se ova percepcija značajno razlikuje u odnosu na vrstu oštećenja studenata s invaliditetom. Utvrđene su značajne razlike u percepciji mogućnosti studenata s invaliditetom među ispitanicima različitog spola, s različitih fakulteta, te s fakulteta različitih područja znanosti, a također je utvrđen i određeni utjecaj iskustva s osobama s invaliditetom, te edukacije o osobama s invaliditetom u sklopu kolegija na fakultetu.

U **zaključku** se ukazuje na potrebu provođenja različitih programa edukacije, informiranja i osvještavanja studenata o značajkama i mogućnostima osoba s invaliditetom, posebice u kontekstu visokoškolskog obrazovanja, kako bi se stvorila ugodna i poticajna atmosfera za daljnje akademsko napredovanje studenata s invaliditetom.

Ključne riječi: studenti s invaliditetom, percepcija mogućnosti

UVOD

Rad je jedno od temeljnih prava svih ljudi, te je uključivanje osoba s invaliditetom u svijet rada ključan čimbenik njihove potpune integracije u društvo. Međutim, samo obrazovanje i osposobljavanje za rad osoba s invaliditetom nije u skladu s potrebama tržišta rada, a najčešće su i informatički neobrazovane, što je u današnjim uvjetima gotovo nepremostiva prepreka zapošljavanju. Prema tome,

neki od indikatora otežanog zapošljavanja osoba s invaliditetom su suficitarnost stečenih zvanja, te niža formalna razina obrazovanja u odnosu na ostatak populacije (Paun Jarallah, 2008), što upućuje na zaključak da povećanjem formalne razine obrazovanja, posebice do razine visokog obrazovanja, osobe s invaliditetom mogu steći zvanja koja su traženija na otvorenom tržištu rada, čime bi se mogla smanjiti stopa nezaposlenosti osoba s invaliditetom.

Povećanje formalne razine obrazovanja osoba s invaliditetom od izrazite je važnosti za osobe s invaliditetom, i to ne samo za povećanje prihoda, već čovjek može imati i druge koristi od obrazovanja, poput većih mogućnosti izbora na temelju kvalitetnijih informacija i znanja, može biti više uvažavan i sl. (Sen, 2002; prema Žiljak, 2006), što svakako doprinosi osjećaju vlastite vrijednosti.

Prijelaz u okolinu visokoškolskog obrazovanja donosi i mnoge izazove, a nerijetko i prepreke, za studente s invaliditetom. Jednu od njih predstavlja i često negativna percepcija okoline, pa i ostalih studenata, o njihovoj mogućnosti da udovolje zahtjevima različitih studijskih programa. Studentima s invaliditetom u ovom se kontekstu (kao i prema Pravilniku o organizaciji i djelovanju Ureda za studente s invaliditetom Sveučilišta u Zagrebu - http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/dokumenti/pravilnici/Pravilnik_Ured_za_studente_s_invaliditetom.pdf) smatraju studenti s motoričkim poremećajima, oštećenjima vida (slijepe i slabovidne osobe), oštećenjima sluha (gluhe i nagluhe osobe), kroničnim bolestima, psihičkim bolestima i poremećajima te specifičnim teškoćama u učenju.

Dokazano je da ljudi imaju različite stavove o osobama s različitim oblicima invaliditeta, pa je tako više istraživanja (Ashman, 1984; Furnham i Pendred, 1983; Woodward, 1985; prema Gosden Kitchen, 2007) potvrdilo kako i djeca i odrasli imaju pozitivnije stavove prema osobama s fizičkim invaliditetom nego prema osobama s psihičkim bolestima i poremećajima. Isto tako, istraživanja pokazuju i da su osobe s pojedinim oblicima invaliditeta više prihvaćene od osoba s drugim oblicima invaliditeta u različitim situacijama međuljudskih odnosa kao što su obrazovanje, zaposlenje i dr. Tako su 1996. godine Scruggs i Mastropieri (prema Gosden Kitchen, 2007) analizirali 28 istraživanja na temu stavova učitelja o inkluziji učenika s teškoćama u razvoju u redovne razrede, gdje su zaključili da su učitelji bili spremni podučavati učenike s određenim oblicima teškoća, ali ne i učenike s težim teškoćama i nižim intelektualnim sposobnostima. Da učitelji imaju pozitivnije stavove prema učenicima s lakšim teškoćama, u odnosu na učenike s nižim intelektualnim sposobnostima, teškoćama učenja, te poremećajem pažnje, potvrdila su i brojna druga istraživanja (Campbell i sur.,

2003; Leyser i sur., 1994; Barnatt i Kabzems, 1992; Beh-Pajoooh, 1991; Cornoldi i sur., 1999; Hastings i Graham, 1995; Avramidis i Norwich, 2002; Rainforth, 2000; prema Gosden Kitchen, 2007). Isto tako je dokazano i da se stavovi poslodavaca u odnosu na zapošljavanje osoba s invaliditetom razlikuju s obzirom na oblik invaliditeta, pa tako poslodavci imaju u većoj mjeri negativne stavove prema zapošljavanju osoba s intelektualnim teškoćama, te slijepih i slabovidnih osoba (Kiš-Glavaš, Sokač, 2006).

Iako istraživanja pokazuju da se stavovi prema osobama s invaliditetom posljednjih godina mijenjaju u pozitivnom pogledu, negativni stavovi i društveno neprihvatanje osoba s invaliditetom još uvijek postoje te su prepoznati kao prepreke za postizanje uspjeha osoba s invaliditetom u društvenom, obrazovnom i profesionalnom kontekstu (White i sur., 2006; prema Gosden Kitchen, 2007).

Iako se svi autori ne slažu oko utjecaja stavova i osobne percepcije na čovjekovo ponašanje, postoje neki indikatori da određeni utjecaj postoji, te da se pojedinci često ponašaju u skladu sa svojim stavovima i percepcijama.

Autor Massie (2006; prema Hannon, 2007) tvrdi da stereotipni i negativni stavovi, počevši od sažaljenja i straha, preko niskih očekivanja o tome što osobe s invaliditetom mogu, drže ljude na distanci u odnosu na osobe s invaliditetom. Shapiro (2000; prema Hannon, 2007) govori o tome kako negativni mitovi i stereotipi nastavljaju stvarati ukorijenjene predrasude prema osobama s invaliditetom, koje se ogledaju u negativnim stavovima i ponašanjima, što može spriječiti puno sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvenim, obrazovnim i stručnim kontekstima (White i sur., 2006; Rao, 2004; Rubin i sur., 1995; Rusch i sur., 1995; prema Hannon, 2007). Osim toga, Voh (1993; prema Hannon, 2007) nalazi i da same osobe s invaliditetom redovito identificiraju društvene stavove kao najmoćnije i najnegativnije stresore u svojim životima.

Stavovi se formiraju na osnovu iskustva u neposrednom kontaktu s pojedinom osobom (objektom stava) i u interakciji sa socijalnom okolinom. Iako su stavovi dosta trajni, pod utjecajem izmijenjenih okolnosti i novih iskustava oni se mogu mijenjati (Leutar i Štambuk, 2006).

Istraživanja pokazuju da osobe s visokom razinom iskustva u smislu interakcije s pojedincima s invaliditetom imaju pozitivnije stavove prema osobama s invaliditetom kao i da je interakcija s vršnjacima s invaliditetom „najmoćnija“ metoda u mijenjanju stavova prema osobama s invaliditetom. Ova teorija pokazuje da se stavovi pojedinaca mogu mijenjati, pozitivno ili negativno, ovisno o vrsti i strukturi planirane aktivnosti ili drugog utjecaja (Gosden Kitchen, 2007).

Dakle, aktivno uključivanje osobe s invaliditetom u svakodnevni život, pa tako i u sustav visokoškolskog obrazovanja, će doprinijeti stvaranju stavova prihvaćanja i pozitivnih percepcija mogućnosti, budući da integracija osoba s invaliditetom i društveni stavovi prema njima utječu jedni na druge (Schwartz, Armony-Sivan, 2001).

CILJ RADA

Cilj ovog rada je utvrditi kakva je percepcija ispitanika, studenata Sveučilišta u Zagrebu, o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa, uzimajući u obzir varijable poput spola, područja znanosti, dosadašnjeg iskustva s osobama s invaliditetom, te edukacije o osobama s invaliditetom u okviru kolegija na fakultetu.

Percepciju studenata o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa je vrlo korisno ispitati radi planiranja određenih mjera i aktivnosti službi potpore studentima s invaliditetom u vidu senzibilizacije i informiranja o mogućnostima osoba/studenata s invaliditetom.

Podciljevi istraživanja

1. Utvrditi razlike u percepciji ispitanika različitog spola o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa.
2. Utvrditi razlike u percepciji ispitanika o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa, s obzirom na prisutnost različitih vrsta invaliditeta.
3. Utvrditi razlike u percepciji ispitanika, studenata različitih područja znanosti, o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa.

4. Utvrditi razlike u percepciji ispitanika o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa, s obzirom na iskustvo ispitanika s osobama s invaliditetom unutar obitelji, za vrijeme dosadašnjeg školovanja te tijekom studija.

Hipoteze

1. Postoje značajne razlike u percepciji ispitanika različitog spola o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa.
2. Postoje statistički značajne razlike u percepciji ispitanika o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa, s obzirom na prisutnost različitih vrsta invaliditeta.
3. Postoje statistički značajne razlike u percepciji ispitanika, studenata različitih područja znanosti, o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa.
4. Postoje statistički značajne razlike u percepciji ispitanika o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa, s obzirom na iskustvo ispitanika s osobama s invaliditetom unutar obitelji, za vrijeme dosadašnjeg školovanja te tijekom studija.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Istraživanjem je obuhvaćeno 630 studenata koji su akademske godine 2011./2012. pohađali neki od studijskih programa na III. godini preddiplomskog studija na jednom od 15 fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Prirodoslovno-matematički fakultet/Matematika, Biologija, Kemija; Fakultet elektrotehnike i računarstva; Fakultet prometnih znanosti/Logistika; Građevinski fakultet; Medicinski fakultet; Veterinarski fakultet; Prehrambeno biotehnološki fakultet/Biotehnologija; Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet/Rehabilitacija; Kineziološki fakultet; Pravni fakultet/Pravni studij; Filozofski fakultet/Anglistika, Pedagogija; Hrvatski studiji/Psihologija; Katolički bogoslovni fakultet/Teologija; Akademija dramske umjetnosti/Gluma i Akademija likovnih umjetnosti/Kiparstvo, Grafika, Animirani film, Slikarstvo). Fakulteti i studijski programi prigodno su odabrani

i reprezentiraju pojedina znanstvena područja sa svih područja znanosti na Sveučilištu u Zagrebu. Iz Tablice 1 vidljiv je udio ispitanika po pojedinim znanstvenim područjima, te prema spolu.

Tablica 1. Udio ispitanika po pojedinim znanstvenim područjima i spolu

Znanstveno područje	Muški spol		Ženski spol		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Prirodne znanosti	25	29,1	61	70,9	86	13,7
Tehničke znanosti	113	73,9	40	26,1	153	24,3
Biomedicinsko područje	25	33,8	49	66,2	74	11,7
Biotehničko područje	1	4,8	20	95,2	21	3,3
Društveno područje	50	36	89	64	139	22,1
Humanističko područje	42	33,1	85	66,9	127	20,2
Umjetničko područje	9	30	21	70	30	4,8
Ukupno	265	42,1	365	57,9	630	100,0

Iz Tablice 1 može se vidjeti da je u istraživanju uključeno 365 žena (57,9%) i 265 muškaraca (42,1%), te da žene predstavljaju većinu uzorka ispitanika na svim područjima znanosti (više od 60%) osim tehničkog, gdje udio muškaraca u uzorku ispitanika iznosi iznad 70%. Raspon dobi ispitanika kreće se od 20 do 27 godina.

Mjerni instrument

Podaci su prikupljeni pomoću kratkog anketnog upitnika (Anketni upitnik – studenti s invaliditetom) kreiranog za potrebe ovoga rada, a ispitivanje je provedeno grupno. Upitnik se sastoji od ukupno 11 pitanja od kojih prvih 7 pitanja ispituje procjenu ispitanika o tome mogu li studenti s različitim oštećenjima, bolestima i poremećajima (oni koji

se kreću uz pomoć invalidskih kolica, s otežanom motorikom ruku, slabovidne ili slijepe osobe, gluhe osobe, osobe s psihičkim poremećajima, osobe s kroničnim bolestima i osobe s disleksijom) ispuniti sve zahtjeve u okviru studijskog programa kojeg pohađaju. Preostala 4 pitanja ispituju studira li na fakultetu ispitanika osoba s navedenim ili nekim drugim teškoćama; jesu li unutar nekog kolegija slušali o osobama s navedenim ili nekim drugim teškoćama; jesu li se unutar vlastite obitelji susreli s osobom s nekom od navedenih ili nekim drugim teškoćama; te jesu li se tijekom svoga osnovnoškolskog ili srednjoškolskog obrazovanja susreli s osobom s nekom od navedenih ili nekim drugim teškoćama. Upitnikom su također prikupljeni podaci o dobi, spolu, te fakultetu i studijskom smjeru ispitanika.

Metode obrade podataka

Za potrebe uvida u rezultate istraživanja te provjeru hipoteza korištene su metode deskriptivne statistike, Hi-kvadrat testa i jednosmjerne analize varijance.

REZULTATI I RASPRAVA

Iako nisu provedena istovjetna istraživanja, rezultati ovog istraživanja očekivani su; mogu se dovesti u vezu s navodima literature; usporediti s rezultatima sličnih istraživanja, te su prvotno postavljene hipoteze uglavnom potvrđene.

Rezultati istraživanja s obzirom na vrstu invaliditeta

U sljedećoj tablici (Tablica 2) prikazani su rezultati istraživanja s obzirom na vrstu invaliditeta prisutnog kod studenata s invaliditetom, a u odnosu na znanstveno područje studiranja ispitanika.

Tablica 2. Rezultati istraživanja s obzirom na vrstu invaliditeta

Znanstveno područje	Inv. kolica		Mot. ruku		Sl. i slab.		Gluhi		Psih. por.		Kron. bol.		Disleksija	
	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE
Prirodne znanosti	65,1	34,9	33,7	66,3	19,8	80,2	67,4	32,6	51,2	48,8	94,2	5,8	53,5	46,5
Tehničke znanosti	73,9	26,1	39,9	60,1	19	81	75,8	24,2	47,1	52,9	87,6	12,4	42,5	57,5
Biomedicinsko područje	14,9	85,1	9,5	90,5	4,1	95,9	23	77	23	77	86,5	13,5	81,1	18,9
Biotehničko područje	76,2	23,8	9,5	90,5	9,5	90,5	76,2	23,8	52,4	47,6	100	0	61,9	38,1
Društveno područje	34,5	65,5	38,8	61,2	41	59	52,5	47,5	41,7	58,3	83,5	16,5	64,7	35,3
Humanističko područje	87,4	12,6	78	22	59,1	40,9	45,7	54,3	37,8	62,2	87,4	12,6	70,9	29,1
Umjetničko područje	53,3	46,7	50	50	40	60	56,7	43,3	50	50	96,7	3,3	86,7	13,3
Ukupno	58,9	42,1	42,4	57,6	31	69	56,3	43,7	42,1	57,9	88,3	11,7	61,9	38,1

58,9% ispitanika smatra da bi osoba koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica mogla ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju. 42,4% ispitanika smatra da bi osoba s otežanom motorikom ruku mogla ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju. 31% ispitanika smatra da bi slabovidna ili slijepa osoba mogla ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju. 56,3% ispitanika smatra da bi gluha osoba mogla ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju. 42,1% ispitanika smatra da bi osoba s psihičkim poremećajem mogla ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju. 88,3% ispitanika smatra da bi osoba s kroničnom bolešću mogla ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju. 61,9% ispitanika smatra da bi osoba s disleksijom mogla ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju.

Iz prezentiranih rezultata moguće je zaključiti kako većina ispitanika (više od 60%) smatra da bi osobe s kroničnim bolestima, disleksijom i oni koji se kreću uz pomoć invalidskih kolica, pa i gluhe osobe mogle ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji pohađaju. Svega 30% ispitanika smatra to i za slabovidne i slijepo osobe, dok oko 40% ispitanika smatra isto za osobe s psihičkim poremećajima i one s otežanom motorikom ruku. Najslabija procjena mogućnosti slijepih i slabovidnih osoba vjerojatno je rezultat činjenice da u općoj populaciji vlada predrasuda kako je sljepoća „najteže“ oštećenje koje sprječava ove osobe u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, pa tako i u studiju (Vash, Crewe, 2004). Slično razmišljaju i poslodavci. Tako rezultati istraživanja provedenog u Hrvatskoj pokazuju da poslodavci, uz osobe s intelektualnim teškoćama, kao nepoželjnu, percipirano neuspješnu, pa i profesionalno nekompetentnu procjenjuju upravo skupinu osoba s oštećenjima vida (Kiš-Glavaš, Sokač, 2006). S druge pak strane, istraživanja su pokazala da upravo osobe s oštećenjima vida kao skupina iskazuju visoko samopouzdanje, sigurnost u svoje mogućnosti kvalitetnog rada te značajnu samoaktivnost (Kiš-Glavaš, 2012). Oni više nego druge osobe s invaliditetom poduzimaju konkretne aktivnosti s ciljem zapošljavanja: pohađaju tečajeve, javljaju se na natječaje za posao, obraćaju se svojim udrugama za pomoć pri zapošljavanju. Kada se radi o visokom obrazovanju osoba s oštećenjima vida, činjenica jest da uz razumne prilagodbe, što u ovom slučaju uključuje dostupnost pomoćne tehnologije (čitači ekrana,

govorne jedinice, elektroničke bilježnice, programi za uvećanje sadržaja na ekranu, elektronička povećala i sl.) studenti s oštećenjima vida mogu studirati na većini fakulteta i akademija i udovoljiti zahtjevima većine studijskih programa (Fajdetić, 2012). Ovaj rezultat ukazuje na visoko nepoznavanje značajki i utjecaja konkretnog oštećenja na uspješnost studiranja osoba s različitim oštećenjima, bolestima i poremećajima.

Rezultati istraživanja s obzirom na spol ispitanika

Hi-kvadrat testom nastojalo se utvrditi postoje li statistički značajne razlike u percepciji ispitanika da bi osobe s pojedinim teškoćama mogle ispuniti sve zahtjeve studijskog programa koji ispitanici pohađaju, u odnosu na spol. Takve razlike utvrđene su u odnosu na gluhe osobe ($\chi^2=13,781$; $df=1$; $p<0,01$), kod kojih muški ispitanici iskazuju više povjerenja u njihove mogućnosti, i studente s disleksijom ($\chi^2=6,254$; $df=1$; $p<0,05$), kod kojih ženski ispitanici iskazuju povoljnije stavove. Ove razlike vjerojatno su rezultat vrste, pa tako i zahtjeva studijskih programa koje muški (tehničke znanosti) i ženski (društvene i humanističke znanosti) studenti tradicionalno upisuju (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2012), što se očituje i prikazom udjela ispitanika muškog i ženskog spola po znanstvenim područjima (Tablica 1). Ovakvi rezultati posljedica su procjene ispitanika temeljene na nedostatku relevantnih informacija o sposobnostima i mogućnostima osoba s invaliditetom te manjka iskustava.

Osim toga, ženski su ispitanici statistički značajno više nego muški slušali o osobama s invaliditetom u okviru nekog od kolegija na fakultetu ($\chi^2=19,791$; $df=1$; $p<0,01$), što su očekivani rezultati, s obzirom na spomenutu tendenciju žena da u mnogo većoj mjeri upisuju društveno i humanistički orijentirane studijske programe koji ih osposobljavaju za tzv. „pomažuća zanimanja“ (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2012), gdje, između ostalog, slušaju i o značajkama i potpori osobama s invaliditetom.

Rezultati istraživanja s obzirom na područje znanosti kojem pripadaju studijski programi koje pohađaju ispitanici

Koristeći istu metodu obrade podataka i uzimajući područje znanosti kao nezavisnu varijablu, uočava se

(Tablica 2) da postoje statistički značajne razlike koje se odnose na činjenicu da ispitanici iz humanističkog područja u velikoj mjeri (78%) smatraju da studenti s otežanom motorikom ruku mogu ispuniti zahtjeve studijskog programa, dok to demantiraju studenti iz biotehničkog (90,5%) i biomedicinskog (90,5%) područja ($\chi^2=112,40$; $df=6$; $p<0,01$). Poznajući zahtjeve ovih studijskih programa, ovakvi rezultati ne iznenađuju i čine se prilično objektivnima.

Slični su rezultati nađeni i pri procjeni mogućnosti zadovoljenja zahtjeva studijskih programa slabovidnih i slijepih studenata. I ovdje studenti iz humanističkog područja iskazuju povoljnije stavove (59,1%), dok studenti iz područja prirodnih znanosti (80,2%), tehničkih znanosti (81%), biomedicinskih (95,9%) i biotehničkih znanosti (90,5%) iskazuju nepovoljne stavove ($\chi^2=99,56$; $df=6$; $p<0,01$). Ovdje je potrebno napomenuti da studenti s invaliditetom općenito češće biraju upravo studijske programe iz područja humanističkih znanosti, pa je i iskustvo njihovih kolega o mogućnostima studenata s invaliditetom značajno veće nego u drugim područjima.

Razlike se uočavaju i u odnosu na procjenu ispitanika o mogućnosti zadovoljenja zahtjeva studijskih programa za gluhe ($\chi^2=71,52$; $df=6$; $p<0,01$), studente s psihičkim poremećajima ($\chi^2=18,20$; $df=6$; $p<0,01$) i studente s disleksijom ($\chi^2=51,19$; $df=6$; $p<0,01$). Najpovoljniju procjenu u odnosu na gluhe studente iskazuju studenti prirodnih (67,4%) i tehničkih znanosti (76,3%), a najnepovoljniju studenti biomedicinskog znanstvenog područja (76,7%). Najpovoljniju procjenu u odnosu na studente s psihičkim poremećajima iskazuju studenti prirodnih znanosti (51,2%), a najnepovoljniju studenti biomedicinskog (77%), društvenog

(58,3%) i humanističkog znanstvenog područja (62,2%). Najpovoljniju procjenu u odnosu na studente s disleksijom iskazuju studenti biomedicinskog (81,1%), društvenog (64,7%), humanističkog (70,9%) i umjetničkog područja (86,7%), a najnepovoljniju studenti tehničkih znanosti (57,5%).

Iako imaju pravo na odabir bilo kojeg studijskog programa, činjenica jest da studenti s invaliditetom ipak, u odnosu na oštećenja koja posjeduju, imaju određena ograničenja u odnosu na zadovoljenje zahtjeva pojedinih studijskih programa. Uvidom u njihovu distribuciju po pojedinim znanstvenim područjima, kao i rezultate ovog istraživanja, uočava se da su toga svjesni i oni, kao i njihovi kolege. Iako bi se površnim uvidom moglo učiniti da njihov odabir studijskog programa ovisi u velikoj mjeri o mogućnostima zadovoljenja zahtjeva konkretnog studijskog programa, moguće je zapravo da se radi i o njihovim interesima za pojedino područje. Naime, poznato je da interesi za pojedino zanimanje/struku uvelike ovise o aktualnoj i potencijalnoj uspješnosti kandidata, odnosno da se interesi i motivacija vrlo često poklapaju (Petz, 1987). Rijetko se događa da osoba ima interes u području u kojem nije uspješna, a kada se radi o osobama s invaliditetom, njihova ograničenja, koja proizlaze iz oštećenja, poremećaja ili bolesti često negativno utječu na potencijalnu uspješnost u pojedinim zanimanjima.

Rezultati istraživanja s obzirom na iskustvo ispitanika

U sljedećoj tablici (Tablica 3) prikazani su rezultati istraživanja s obzirom na iskustvo ispitanika s osobama s invaliditetom, a u odnosu na znanstveno područje studiranja ispitanika.

Tablica 3. Udio ispitanika prema njihovom iskustvu s osobama s invaliditetom s obzirom na područje znanosti

Znanstveno područje	Imali su iskustvo tijekom studiranja		Imali su edukaciju o OSI unutar kolegija		Imali su iskustvo unutar vlastite obitelji		Imali su iskustvo u ranijim fazama obrazovanja	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Prirodne znanosti	59	68,6	25	29,1	29	33,7	62	72,1
Tehničke znanosti	68	44,4	19	12,4	43	28,1	91	59,5
Biomedicinsko područje	32	43,2	19	25,7	24	32,4	56	75,7
Biotehničko područje	3	14,9	1	4,8	6	28,6	13	61,9
Društveno područje	117	84,2	85	61,2	53	38,1	103	74,1
Humanističko područje	108	85	75	59,1	59	46,5	91	71,7
Umjetničko područje	19	63,3	8	26,7	8	26,7	23	76,7
Ukupno	406	64,4	232	36,8	222	35,2	439	69,7

Prema navedenim rezultatima 64,4% ispitanika ima aktualno iskustvo s osobama s invaliditetom kao studentima, 36,8% ih je u okviru nekog kolegija slušalo o osobama s invaliditetom, 35,2% ispitanika u vlastitoj obitelji ima osobu s invaliditetom, dok je 69,7% ispitanika imalo iskustva s osobama s invaliditetom (djecom s teškoćama u razvoju) tijekom svog osnovnoškolskog i/ili srednjoškolskog obrazovanja.

Prikazani rezultati ukazuju na značajnu razliku među rezultatima ispitanika različitih znanstvenih područja u odnosu na iskustvo sa studentima s invaliditetom, te edukacijom o osobama s invaliditetom unutar kolegija na fakultetu. Tako studenti društvenog i humanističkog područja u većoj mjeri izjavljuju o iskustvu sa studentima s invaliditetom (oko 85%) i edukaciji o osobama s invaliditetom unutar kolegija na fakultetu (oko 60%), u odnosu na studente ostalih, a osobito biotehničkog područja (14,9% i 4,8%). Navedeni rezultati svakako su dijelom posljedica specifičnosti pojedinih područja, te sadržaja kojim se bave, međutim, mogu upućivati i na mogući nedostatak senzibiliteta i pristupačnosti fakulteta pojedinih područja prema studentima s invaliditetom.

Jednosmjerna analiza varijance pokazuje da postoje značajne razlike u percepciji ispitanika o mogućnosti studenata s invaliditetom da udovolje zahtjevima studijskog programa kojeg ispitanici pohađaju, u odnosu na činjenicu imaju li ili nemaju iskustva sa osobama s invaliditetom ($F=11,474$; $df=3/627$; $p<0,01$). Za potrebe prikaza ovih rezultata ispitanici su podijeljeni u 4 kategorije: oni koji nemaju iskustva s osobama s invaliditetom, oni koji imaju trenutačno odnosno aktualno iskustvo, oni koji su to iskustvo imali u ranijim fazama svoga obrazovanja te oni koji su takvo iskustvo imali ranije, a imaju ga i sada.

Rezultati jednosmjerne analize varijance prikazani su u Tablici 4.

Rezultati Scheffeovog post hoc testa pokazuju da su statistički značajne razlike u procjeni mogućnosti da studenti s invaliditetom zadovolje zahtjevima studijskih programa između onih koji nemaju iskustvo u odnosu na one koji imaju trenutno iskustvo ($M_{\text{raz.}}=-1,121$; $SD_{\text{pog.}}=0,270$; $p<0,01$) i one koji su imali iskustvo ranije, ali ga imaju

Tablica 4. Rezultati jednosmjerne analize varijance

	Broj sudionika	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Nemaju iskustva s osobama s invaliditetom	61	2,90	1,589
Imaju aktualno iskustvo	87	4,02	1,478
Imali su iskustvo u ranijim fazama obrazovanja	115	3,43	1,686
Imali iskustvo ranije i imaju ga sada	365	4,04	1,628
Ukupno	628	3,81	1,655

i sada ($M_{\text{raz.}}=-1,134$; $SD_{\text{pog.}}=0,223$; $p<0,01$). Pri tome studenti bez iskustva procjenjuju da studenti s invaliditetom imaju manje mogućnosti za udovoljavanjem zahtjeva studijskog programa. Osim toga, pokazalo se da oni studenti koji su imali iskustva s osobama s invaliditetom u obrazovanju na nižim razinama tijekom svog osnovnoškolskog i/ili srednjoškolskog obrazovanja, ali ne i na studiju podcjenjuju njihove mogućnosti u odnosu na one koji su to iskustvo imali na svim razinama obrazovanja ($M_{\text{raz.}}=-0,610$; $SD_{\text{pog.}}=0,173$; $p<0,01$).

O prirodi ovih razlika, govori nam deskriptivna statistika, posebice aritmetičke sredine te standardne devijacije rezultata. Tako je iz Tablice 4 vidljivo da ispitanici koji imaju aktualno iskustvo s osobama s invaliditetom u većoj mjeri percipiraju mogućnost da osobe s invaliditetom zadovolje zahtjevima studijskih programa ($M=4,02$, $SD=1,48$), jednako kao i oni koji su to iskustvo imali ranije, a imaju ga i sada ($M=4,04$, $SD=1,63$) u odnosu na ispitanike koji uopće nemaju iskustva s osobama s invaliditetom ($M=2,90$; $SD=1,59$). Također, ispitanici koji su iskustvo s osobama s invaliditetom imali tijekom svoga prethodnog školovanja no nemaju ga trenutno ($M=3,43$, $SD=1,69$) iskazuju veću sumnju u mogućnost osoba s invaliditetom da zadovolje zahtjevima studijskog programa, u odnosu na ispitanike koji su to iskustvo imali ranije, a imaju ga i sada ($M=4,04$, $SD=1,63$). Iako je već odavno dokazano da iskustvo s predmetom stava, odnosno mišljenja, posebice kada se radi o tzv. ranjivim skupinama, primjerice osobama s invaliditetom, pozitivno utječe na stavove, mišljenja, pa i percepciju mogućnosti (Leutar i Štambuk,

2006), ovim je istraživanjem dokazano i da aktualno iskustvo ima veći efekt, nego prethodno.

Analizirajući razlike među ispitanicima s obzirom na njihovu percepciju mogućnosti zadovoljenja zahtjevima studijskih programa za studente s različitim oštećenjima, bolestima i poremećajima, u odnosu na njihovo prethodno iskustvo s osobama s invaliditetom one se uočavaju u odnosu na procjenu mogućnosti studenata s otežanom motorikom ruku, slabovidnih i slijepih te studenata s disleksijom.

Hi-kvadrat testom utvrđene su razlike između kategorija ispitanika definiranih varijablom prethodnog iskustva s osobama s invaliditetom na način da ispitanici koji nisu imali nikakva iskustva s osobama s invaliditetom, iskazuju veću sumnju u mogućnost udovoljavanja zahtjevima studijskih programa studenata s otežanom motorikom ruku (83,6% ispitanika, $\chi^2=38,42$; $df=3$; $p<0,01$), slabovidnih i slijepih studenata (85,2% ispitanika, $\chi^2=24,39$; $df=3$; $p<0,01$), studenata s disleksijom (55,7% ispitanika, $\chi^2=10,04$; $df=3$; $p<0,05$), kao i studenata koji se kreću pomoću invalidskih kolica (50,8% ispitanika, $\chi^2=8,02$; $df=3$; $p<0,05$) u odnosu na studente koji su imali to iskustvo ili ga imaju i sada (studenti s otežanom motorikom ruku – 54,8% ispitanika, slabovidni i/ili slijepi studenti – 67,3% ispitanika, studenti s disleksijom – 36,2% ispitanika, studenti koji se kreću uz pomoć invalidskih kolica – 40,1% ispitanika).

Ovi rezultati također pokazuju da sve skupine ispitanika iskazuju najveću sumnju u mogućnost zadovoljenja zahtjeva studijskih programa slabovidnih i slijepih studenata, te nešto manje studenata s otežanom motorikom ruku, dok mogućnosti studenata s disleksijom i studenata koji se kreću uz pomoć invalidskih kolica generalno loše procjenjuju samo ispitanici koji nemaju iskustava s osobama s invaliditetom, a vrlo pozitivno oni koji to iskustvo imaju.

ZAKLJUČAK

Hipotezom H1 pretpostavilo se da postoje značajne razlike u percepciji ispitanika različitog spola o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa. Pregledom rezultata može se utvrditi da razlike u percepciji

ispitanika u odnosu na spol postoje, međutim samo u odnosu na određene vrste invaliditeta. Tako muškarci iskazuju pozitivniju percepciju u odnosu na gluhe osobe, dok žene iskazuju pozitivniju percepciju u odnosu na studente s disleksijom. Ove razlike vjerojatno su rezultat vrste, pa tako i zahtjeva studijskih programa koje muški (tehničke znanosti) i ženski (društvene i humanističke znanosti) ispitanici tradicionalno upisuju (Tablica 1). Rezultati su posljedica procjene ispitanika temeljene na nedostatku relevantnih informacija o sposobnostima i mogućnostima osoba s invaliditetom te manjka iskustva. Ova hipoteza je stoga samo djelomično potvrđena.

Hipoteza H2 o postojanju statistički značajnih razlika u percepciji ispitanika o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa, s obzirom na prisutnost različitih vrsta invaliditeta, je potvrđena. Značajno nizak postotak ispitanika (31%) smatra da bi slabovidna ili slijepa osoba mogla udovoljiti zahtjevima studijskog programa koji pohađa, iako su istraživanja pokazala da upravo osobe s oštećenjima vida kao skupina iskazuju visoko samopouzdanje, sigurnost u svoje mogućnosti kvalitetnog rada te značajnu samoaktivnost (Kiš-Glavaš, 2012). Ovaj rezultat, kao i prethodni, ukazuje na potrebu za informiranjem studenata o značajkama i utjecaju oštećenja vida na uspješnost studiranja slijepih i slabovidnih osoba, budući da odražava visoku razinu nepoznavanja istih. Niski postoci dobiveni su i u odnosu na studente s otežanom motorikom ruku (42,4%), te studente s psihičkim poremećajima (42,1%), što ukazuje na potrebu za informiranjem o mogućnostima i sposobnostima i o ovim skupinama studenata s invaliditetom.

Hipoteza H3 je potvrđena. Statistički značajne razlike u percepciji mogućnosti da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa pronađene su i s obzirom na područje znanosti kod ispitanika. Studenti iz biomedicinskog područja u većoj mjeri iskazuju sumnju u mogućnost slabovidnih i slijepih studenata (95,9%), studenata s otežanom motorikom ruku (90,5%), gluhih studenata (75,7%), te studenata s psihičkim poremećajima (77%) da ispune zahtjeve studijskog programa. Studenti iz područja prirodnih znanosti (80,2%) imaju negativniju percepciju u odnosu na

mogućnosti zadovoljenja zahtjeva studijskih programa slabovidnih i slijepih studenata. Studenti tehničkih znanosti imaju nepovoljniju procjenu u odnosu na mogućnosti zadovoljenja zahtjeva studijskih programa slabovidnih i slijepih studenata (81%), te studenata s disleksijom (57,5%). Studenti biotehničkog područja u većoj mjeri sumnjaju u mogućnost studenata s otežanom motorikom ruku (90,5%), te slijepih i slabovidnih studenata (90,5%) da ispune zahtjeve studijskog programa. Studenti društvenog područja (58,3%) izražavaju najnepovoljniju procjenu u odnosu na studente s psihičkim poremećajima, kao i studenti humanističkog znanstvenog područja (62,2%). Neki od dobivenih niskih rezultata donekle su i očekivani, imajući na umu prirodu i zahtjeve pojedinih studijskih programa, međutim, činjenica je da na negativnu percepciju zasigurno utječe i niska razina informiranosti studenata o značajkama osoba s određenim vrstama invaliditeta, što često rezultira negativnim stereotipima, predrasudama, te mitovima o osobama s invaliditetom.

Hipoteza H4 o postojanju značajnih razlika u percepciji ispitanika o mogućnostima da studenti s invaliditetom udovolje zahtjevima studijskih programa, s obzirom na iskustvo ispitanika s osobama s invaliditetom unutar obitelji, za vrijeme dosadašnjeg školovanja te tijekom studija, je također potvrđena. Rezultati pokazuju da studenti koji nemaju iskustva s osobama s invaliditetom imaju negativniju percepciju odnosno procjenjuju da studenti s invaliditetom imaju manje mogućnosti ispuniti

zahtjeve studijskog programa. Također, rezultati pokazuju da studenti koji su imali iskustva s osobama s invaliditetom na nižim razinama obrazovanja (osnovnoškolskog i/ili srednjoškolskog), ali ne i na studiju podcjenjuju njihove mogućnosti u odnosu na one koji su to iskustvo imali na svim razinama obrazovanja. Iako je dokazano da iskustvo s predmetom stavlja pozitivno utječe na stavove, mišljenja, pa i percepciju mogućnosti (Leutar i Štambuk, 2006), ovim je istraživanjem dokazano i da aktualno iskustvo ima veći učinak nego prethodno.

Iako je, generalno gledajući, percepcija studenata o mogućnostima osoba s invaliditetom da udovolje zahtjevima studijskih programa pozitivna, rezultati istraživanja upućuju na potrebu za razvijanjem i usavršavanjem relevantnih programa informiranja i edukacije studenata o značajkama i mogućnostima osoba/studenata s invaliditetom. U tome svakako vodeću ulogu trebaju imati institucionalni oblici potpore za studente s invaliditetom (Ured za studente s invaliditetom, koordinatori za studente s invaliditetom) i aktivnosti koje provode, uz potporu drugih dionika. Primjer aktivnosti koja značajno može pridonijeti edukaciji, informiranju i senzibiliziranju je sveučilišni izborni kolegij „Vršnjačka potpora studentima s invaliditetom“ čijim se provođenjem pokazalo da sustavnom edukacijom, uz neposredno iskustvo s osobom s invaliditetom, može se znatno utjecati na izgradnju pozitivnih stavova prihvaćanja i uključivanja osoba/studenata s invaliditetom.

LITERATURA

- Državni zavod za statistiku (2012): Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012. Posjećeno 22.9.2012. na mrežnim stranicama Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2012.pdf.
- Fajdetić, A. (2012): Studenti s oštećenjima vida, U Kiš-Glavaš, L. (ur.), Studenti s invaliditetom: Opće smjernice. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Gosden Kitchen, S. (2007): Perception of Students with Disabilities: An Assessment of Attitudes Held by Pre-Service Teachers. West Virginia: Department of Advanced Educational Studies.
- Hannon, F. (2010): Literature review on attitudes towards disability. Disability research series 9.25. Dublin: National Disability Authority. Posjećeno 22.9.2012 na mrežnim stranicama Sveučilišnog koledža u Dublinu: <http://www.ucd.ie/issda/static/documentation/nda/nda-literature-review.pdf>.
- Kiš-Glavaš, L. (2012): Spoznaje i zablude o radnim potencijalima slijepih osoba. U Robić, I. (ur.), Slijepi na poslu u Hrvatskoj. Zagreb: Hrvatski savez slijepih.
- Kiš-Glavaš, L., Sokač, K. (2006): Stavovi poslodavaca prema zapošljavanju osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Osma škola za voditelje udruga invalida „Znanjem do bolje kvalitete života osoba s invaliditetom“ 25. – 27. listopada. Zagreb: Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida.
- Leutar, Z., Štambuk, A. (2006): Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom, Revija za sociologiju, 37 (1-2), 91-102.
- Paun Jarallah, A. (2008): Aktivnosti hrvatskog zavoda za zapošljavanje u obrazovanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom. U Paun Jarallah, A. (ur.), Zbornik radova simpozija Obrazovanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom: iskustva, novi smjerovi (str. 31-35). Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje.
- Petz, B. (1987): Psihologija rada. Zagreb: Školska knjiga.
- Rao, S. (2004): Faculty Attitudes And Students With Disabilities In Higher Education: A Literature Review. College Student Journal, 38 (2), 191-198.
- Rice, Craig J. (2006): Attitudes Of Undergraduate Students Toward People With Intellectual Disabilities: Considerations For Future Policy Makers. College Student Journal, 43 (1), 207-215.
- Schoffstall, J., Ackerman, B. (2007): Attitudes of pre-service physical educators at a faith-based university toward individuals with disabilities. Journal of Beliefs & Values, 28 (2), 183-193.
- Schwartz, C., Armony-Sivan, R.. (2001): Students' Attitudes to the Inclusion of People with Disabilities in the Community. Disability & Society, 16 (3), 403-413.
- Ured za studente s invaliditetom Sveučilišta u Zagrebu (2007): Pravilnik o organizaciji i djelovanju Ureda za studente s invaliditetom Sveučilišta u Zagrebu. Posjećeno 22. rujna, 2012. na internetskoj stranici http://www.unizg.hr/uredssi/images/datoteke/pravilnik_ured_za_studente_s_invaliditetom.pdf.
- Vash, C. L., Crewe, N. M. (2004): Psychology of Disability. New York: Springer Publishing Company.
- Žiljak, T. (2006): Invaliditet je pitanje ljudskih prava: Može li obrazovanje pomoći njihovom ostvarenju? Anali Hrvatskog politološkog društva, 2 (1), 247-259.

STUDENT PERCEPTION OF DISABLED PEOPLES' ABILITY TO MEET THE REQUIREMENTS OF STUDY PROGRAMMES

Abstract: *By increasing levels of formal education, especially in the field of higher education, people with disabilities can gain those titles that are in high demand on the open labour market, which could reduce the unemployment rate of people with disabilities. However, there are certain obstacles that students with disabilities must overcome, and one of them is an often negative perception by their social environment, including other students, on their ability to meet the demands of various study programmes offered at Croatian universities.*

Therefore, the aim of this study was to determine whether the perception of the respondents, students of the University of Zagreb, on the opportunities for students with disabilities to meet the requirements of study programmes, is positive or negative, taking into account variables such as gender, scientific field, past experience with people with disabilities and the education of people with disabilities within faculty or university courses.

The data were collected through a short survey questionnaire, designed for the purpose of this study, and the study was conducted in groups. Third year undergraduate students (N=630), from appropriately selected faculties and study programmes, who represent a specific scientific field of all the scientific fields studied at the University of Zagreb, have been involved in this study. A Chi square test has been used as a method of processing data to verify the hypothesis.

The results show that, in general, the majority of respondents positively perceive the opportunities of students with disabilities to meet the demands of their study programmes, although this perception significantly differs depending on the type of disability. Significant differences were found concerning the capabilities of disabled students among respondents of different genders, those from different faculties and faculties of different scientific fields. Furthermore, experience of people with disabilities was considered as well as possibilities of learning about them as a part of faculty courses.

The conclusion indicates the need for conducting various educational programmes, of informing and fostering student awareness about the capabilities of people with disabilities, particularly in the context of higher education, in order to create a pleasant and stimulating atmosphere for the further academic advancement of students with disabilities.

Keywords: *students with disabilities, perception of the opportunities*